

Hulpjes bij het determineren-IV

Zweefvliegproblemen?

Voor het Zweefvliegenproject is het van belang dat determinaties zo betrouwbaar mogelijk gebeuren, en dat bovendien iedereen de soorten op dezelfde manier determineert. Vandaar dat de zweefvliegencommissie in deze rubriek iedere keer aandacht wil geven aan groepen zweefvliegen die niet altijd even makkelijk te determineren zijn. Na *Leucozona*, *Eristalis*, *Eupeodes* en de *Cheilosia*'s rond *C. bergenstammi* volgen nu in deel IV de vrouwtjes van twee *Platycheirus* soorten. Tip: stop een kopie in je tabel en determineer zoveel mogelijk beesten in het veld! Misschien vind je aanvullende veldkenmerken.

Voor onopgeloste problemen kunnen je je wenden tot de 'helpdesk' Wouter van Steenis of Theo Zeegers:

w.vansteen@natuurmonumenten.nl

Theo.Zeegers@fietzersbond.nl

Vrouwtjes *Platycheirus clypeatus* en *P. scambus*.

Wouter van Steenis

INLEIDING

Herkenning van de soorten van het genus *Platycheirus* in het veld is niet altijd eenvoudig. Er zijn veel soorten die op elkaar lijken. Vooral de *clypeatus*-groep en de koppels *albimanus* / *sticticus*, *scambus* / *immarginatus* en *fulviventris* / *perpallidus* zijn vermaard moeilijk. Soms alleen de mannetjes, soms alleen de vrouwtjes, soms allebei. Afgelopen zomer bleek mij dat ook het onderscheid tussen vrouwtjes *P. clypeatus* en *P. scambus* niet altijd eenvoudig is. Volgens de boeken is het vrij eenvoudig: het zesde tergiet (= rugdeel van het segment) is bij *P. clypeatus* geheel zwart, terwijl *P. scambus* hier duidelijke gele zijvlekken heeft. Helaas kom je ook vrouwtjes tegen met kleine gele vlekjes op het zesde segment. En hoe bepaal je dan welke soort het is? Ik wist hiervoor geen eenvoudige kenmerken. Navraag bij anderen leerde dat dit ook voor anderen gold. Reden om de literatuur en de beesten goed te bestuderen.

OM WELKE PLATYCHEIRUSSEN GAAT HET HIER?

De vrouwtjes van *P. scambus* en *P. clypeatus* samen zijn aan de hand van de volgende kenmerken van de meeste andere *Platycheirus* soorten te onderscheiden:

- ogen gescheiden
- derde sprietlid geheel zwart
- oranjegele, soms oranjerode vlekken aanwezig op segmenten 2-5 (soms ook op segment 6)
- vlekken op segmenten 3-4 beginnen direct aan de voorrand van de segmenten
- zijkant van het borststuk ten minste grotendeels duidelijk bestoven
- gezicht niet naar voren uitstekend, middenknobbel klein en rond
- dij 3 en scheen 3 met zwarte ring (soms net niet helemaal ringvormig)

Aan deze kenmerken voldoen ook nog de zeldzame soorten *P. europaeus* en *P. immarginatus*. Kenmerken voor deze soorten zijn voldoende voorhanden, voor *P. immarginatus* in de diverse tabellen en voor *P. europaeus* in Van der Linden (1991).

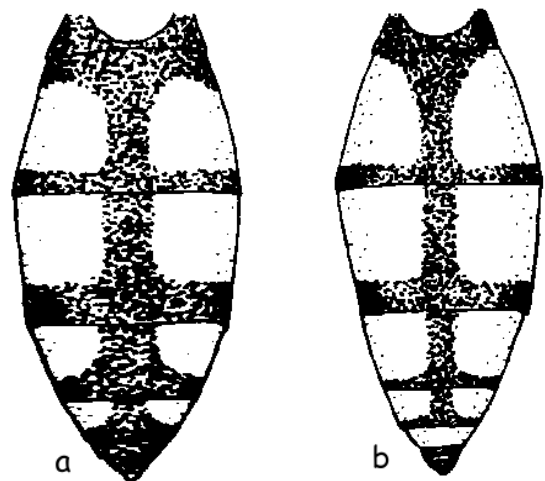

Fig. 1. Achterlijf van vrouwtje *Platycheirus*. a: *P. clypeatus* (meestal zijn de vlekken op tergiet 2 wat kleiner), b: *P. scambus*. Tekeningen J. v.d. Linden.

DE LITERATUUR

Ik heb zeven tabellen bekeken voor kenmerken. Hierin wordt een scala aan kenmerken genoemd, die meestal bij meerdere tabellen terugkomen. Bij alle kenmerken is aangegeven in welke tabellen deze kenmerken gebruikt zijn. Merendeels zijn de soorten niet de laatste twee die tegenover elkaar worden uitgesleuteld. Daarom heb ik soms ook kenmerken op andere plaatsen in de sleutels meegenomen.

Kleuring segment 6

Van der Goot (1981): in de regel zwart bij *P. clypeatus*, in de regel over een min of meer aanzienlijke afstand geel bij *P. scambus* (fig. 1).

Torp (1994): segment 6 meestal zwart bij *P. clypeatus* en vaak min of meer geel bij *P. scambus*.

Sack in Lindner (1932), Stubbs & Falk (1996): *P. clypeatus* tergiet 6 zwart en *P. scambus* tergiet 6 geel.

Barendregt 1991: *P. clypeatus* tergiet 6 zwart en *P. scambus* (grotendeels) geel.

Van der Linden (1986): *P. clypeatus* tergiet 6 zwart of met kleine vlekjes, *P. scambus* tergiet 6 meestal geel.

Vlekken op segment 2

Stubbs & Falk (1996): *P. clypeatus* heeft kleine vlekken op tergiet 2, terwijl *P. scambus* grote vlekken heeft op tergiet 2 (fig. 1).

Verlinden (1991): de vlekken op segment 2 nemen bij *P. clypeatus* minder dan de helft van de lengte van het segment in, terwijl dit bij *P. scambus* tenminste 2/3 is.

Zwarte ring op dij 3 en scheen 3

Van der Goot (1981), Sack in Lindner (1932), Torp (1994): dij 3 en scheen 3 bij *P. clypeatus* met een duidelijke zwarte ring, *P. scambus* gewoonlijk met een zwak afgetekend donkere ring.

Beharing dij 1

Van der Goot (1981), Van der Lindern (1986), Stubbs & Falk (1996), Verlinden (1991): *P. clypeatus* met een lange witte haar aan de basis; *P. scambus* zonder witte haar (fig. 2). Overigens kan de lange witte haar bij *P. clypeatus* afgebroken zijn.

Van der Goot (1981), Van der Linden (1986), Stubbs & Fak (1996), Torp (1991): *P. clypeatus* met rij haren achterop de dij die aan de basis ongeveer even lang is als de dij dik is en naar de top toe korter wordend. *P. scambus* heeft de beharing achterop dij 1 veel korter, over de hele dij van dezelfde lengte.

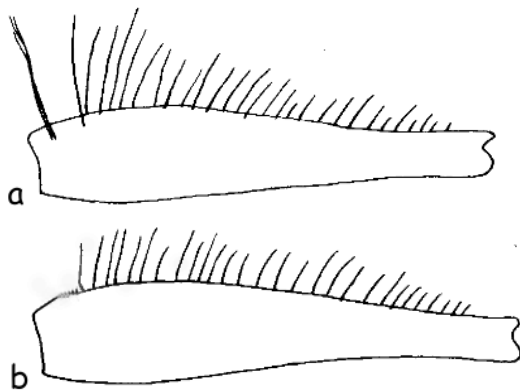

Fig. 2. Dij 1 van vrouwtje *Platycybe*. a: *P. clypeatus*, b: *P. scambus*. Tekening J. v.d. Linden.

Bestuiving borststuk

Barendregt (1991): de zijkant van het borststuk van *P. clypeatus* is geheel bestoven. Bij *P. scambus* heeft de zijkant van het borststuk een glimmende vlek (fig. 3).

Van der Linden (1986): onderste helft mesopleuron niet bestoven bij *P. scambus*.

DE COLLECTIE

De bovenstaande kenmerken heb ik bekeken bij een aantal dieren uit mijn collectie. Ik heb vier vrouwtjes *P. scambus* en een vijftiental vrouwtjes *P. clypeatus* bekeken, allemaal gevangen in Nederland.

Kleuring segment 6

Bij *Platycybe clypeatus* is segment 6 overwegend donker. De helft van de dieren heeft een geheel donker 6e segment. De andere helft heeft aan de zijkanten duidelijk lichtere vlekken. Deze vlekken zijn altijd donkerder dan de vlekken op segment 5, maar soms scheelt het weinig.

De vier vrouwtjes *P. scambus* hebben op segment 6 duidelijke vlekken van dezelfde kleur als de vlekken op segment 5. In de geringe hoeveelheid materiaal die ik heb is dit dus een goed kenmerk.

Vlekken op segment 2

De vlekken op segment 2 nemen bij *P. clypeatus* minder dan 60% van de lengte van het segment is, terwijl dit bij de vier vrouwtjes *P. scambus* tussen de 70% en de 90% ligt. Gezien de grote spreiding binnen de soort zou hier net overlap kunnen optreden. Bij de meeste dieren zal dit een goed kenmerk zijn.

Zwarte ring op dij 3 en scheen 3

In het materiaal uit Nederland hebben beide soorten meestal een vrij smalle, maar scherp afgetekende zwarte ring op dij en scheen 3. Bij beide soorten kan de ring gereduceerd zijn tot een of twee vlekken aan de voor- (en achter)zijde van de dij. Soms is de dij geheel geel met een iets donkerder waas. De scheen is altijd duidelijk zwart geringd, soms net gereduceerd tot twee vlekken.

Beharing dij 1

De rij haren op dij 1 bij *P. clypeatus* is vooral goed te zien in vergelijking tot de dijdikte. De haren bij de basis zijn ongeveer even lang als de dij. Het korter worden is soms slecht te zien. *P. scambus* heeft de haren bij de basis ongeveer half zo lang als de dij. Doordat de haren wit zijn is dit kenmerk met een loupe slecht waar te nemen.

De witte haar bij *P. clypeatus* is soms lastig te zien, doordat hij verscholen gaat tussen de langere andere haren. Omdat deze haar altijd langer is dan de dij dik, is verwarring met *P. scambus* uitgesloten.

Bestuiving borststuk

Meestal is de glimmende vlek op het mesopleuron een prima kenmerk om *P. scambus* te onderscheiden van de geheel bestoven *P. clypeatus*.

De bestuiving op de zijkant van het borststuk van *P. clypeatus* kan aangetast zijn door het vasthouden van het dier bij het opprikken. Dan kan het lijken alsof *P. clypeatus* toch kleine glimmende plekken heeft. In vergelijking tot *P. scambus* zijn deze vaak kleiner en altijd minder scherp begrensd. Ook is de kale plek dan aan beide zijden van het borststuk verschillend. Bij exemplaren van *P. clypeatus* waarbij de bestuiving is aangetast zijn de haren op het mesopleuron nog wel aanwezig.

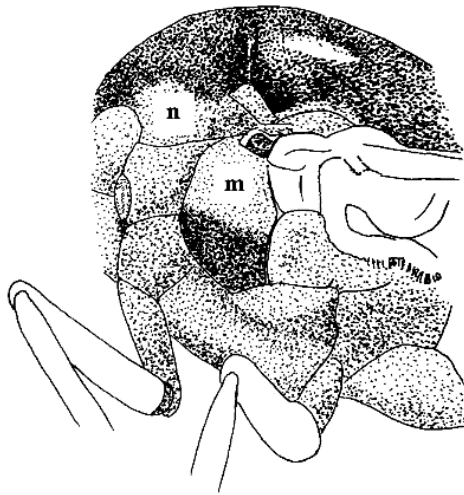

Fig. 3. Borststuk van *Platycheirus scambus*, zij aanzicht. n: notopleuron, m: mesopleuron. Let op de onderste helft van het mesopleuron, die glimmend is. Tekening J. v.d. Linden.

Overige kenmerken

In het veld viel het me op dat vrouwtjes *P. clypeatus* op het gezicht en het voorhoofd een witte bestuiving en beharing hebben, terwijl die bij *P. scambus* meer een goudgele indruk maakt. In het collectiemateriaal heb ik dit verschil niet terug kunnen vinden.

Het lijkt er ook op dat *P. clypeatus* een puntiger, meer glimmende middenknobbel heeft, maar dit is zo variabel dat dit zonder veel vergelijkingsmateriaal geen waarde heeft.

CONCLUSIE

De meeste vrouwtjes van *P. clypeatus* en *P. scambus* zijn eenvoudig in het veld te herkennen aan de tekening op het zesde segment. Alleen als de vlekken wel aanwezig en duidelijk zijn, maar niet zo licht gekleurd als die op het 5e segment lijkt er een probleem te kunnen zijn. In het veld is dan de glimmende vlek op het mesonotum (zijkant borststuk) een mooi aanvullend kenmerk. Thuis onder de binok verdient de beharing op dij 1 de voorkeur. De tekening op dij 3 en scheen 3 is geen goed kenmerk tussen deze soorten.

De kleur van de beharing en bestuiving op gezicht en voorhoofd verdient nadere aandacht.

LITERATUUR

- Barendregt, A. 1991. Zweefvliegtabel. Achtste druk. - Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht.
- Goot, V.S. van der 1981. De zweefvliegen van West-Europa en Europees Rusland, in het bijzonder van de Benelux. - Bibliotheek KNNV 32. KNNV-uitgeverij.
- Linden, J. van der 1986. Het voorkomen van het genus *Platycheirus* (Diptera, Syrphidae) in Nederland. - Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland, 17: 3-22.
- Linden, J. van der 1991. Nieuwe soorten van het genus *Platycheirus* in Nederland en België (Diptera, Syrphidae). - Entomologische Berichten 51 (8): 112-116.
- Sack, P., 1932. Syrphidae. - In: Lindner: Die Fliegen der Palaearktischen region, Band IV, 6.
- Stubbs, A.E. & S.J. Falk 1996. British Hoverflies; an illustrated identification guide. 4e druk met toegevoegd supplement. - British Entomological & Natural History Society.
- Torp, E. 1994. Danmarks Svirrefluer. - Danmarks Dyreliv bd 6.
- Verlinden, L. 1991. Zweefvliegen.- Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel.